

1953 – מלכות ישראל ("מחתרת צריפין")

מאת: סגן שמרית בוסתן, תובעת צבאית בפרקליטות לעניינים מבצעיים, התביעה הצבאית

ביום 25 באוגוסט 1953 חברי "מלכות ישראל", יוצאי ארגון לח"י, הורשעו בבית הדין הצבאי בצריפין, על-ידי שופטים צבאיים, בחברות בארגון טרור ונידונו לעונשי מאסר ארוכים. ההרשעה יוצאת הדופן השאירה את חותמה בכל הנוגע להעמדתם של אזרחים לדין בפני בית דין צבאי.

רקע עובדתי

בתקופת קום המדינה ועל רקע אירועים שונים, לרבות מקרי אנטישמיות שנודעו במדינות הגוש המזרחי, בהובלת ברה"מ, בין השנים 1952 ועד 1953, הוקמו מחתרות יהודיות לאומניות בישראל, בהן מחתרת "ברית ישראל" מיוצאי לח"י והמחתרת הדתית "ברית הקנאים"; בהמשך, בעקבות העמדתם לדין של שניים מהפעילים הקיצוניים בבית דין צבאי בצריפין, נולד הכינוי "מחתרת צריפין". המחתרת פעלה בישראל בראשית שנות החמישים כאשר מטרתיה הרשמיות היו פגיעה בנציגויות של ברה"מ וצ'כוסלובקיה בישראל, במחאה על הדיכוי האנטישמי בהן, ולהגיב בירי לעבר חיילים של הלגיון הערבי כל אימת שאלה ירו על יהודים בירושלים המחולקת.

ביום 26 במאי 1953 נעצרו שני אנשים שנמנו על התנועה הקיצונית, בחשד כי נשאו בחומר נפץ במטרה להניחו במשרד החינוך. במסגרת חקירתם של השניים, מסר אחד מהם, ששימש כאחראי על מחסן תחמושת של המחתרת, מידע שהפליל את מרבית אנשי המחתרת והוביל למעצרים.

בהמשלף ביום 8 ביוני 1953 הכריזה הממשלה על ההתארגנות כעל ארגון טרור, על פי פקודת מניעת הטרור, וכעבור כחודשיים לערך, הורשעו חברי המחתרת בבית הדין בצריפין באשמת השתייכות לארגון טרוריסטי.

ביום 25.8.53 ניתן פסק-דין על-ידי בית-הדין הצבאי בצריפין. בו נקבע שקיים חבר אנשים מסויים. המהווה ארגון טרוריסטי ושעל חבריו נמנו שנים-עשר מתוך 15 הנאשמים שעמדו לדין בפני אותו בית-הדין. בין הנאשמים שהורשעו בהשתייכות לארגון האמור היו המערער, יפה דרומי, יעקב בלומנטל. יחזקאל מזרחי וישעיהו שרעבי; והם נידונו לעונש מאסר לתקופות שונות. להלן תכונה קבוצה זו בשם "מחתרת צריפין", ואין להפריד בינה לבין הארגון הטרוריסטי הנזכר בהכרזת הממשלה. מיוני 1953. הגם שאין להסיק

מתוך ע"פ 49/58 יעקב חרותי נגד היועץ המשפטי לממשלה, פד"ע י"ב ע' 1541, ניתן ב-19 באוקטובר 1958

ההליך המשפטי

בתאריך 25 באוגוסט 1953, חברי המחתרת נשפטו בבית הדין הצבאי המיוחד בצריפין בראשות השופט בנימין הלוי, כשלצדו שני שופטים לא משפטיים. התובע היה היועץ המשפטי לממשלה, חיים כהן (לימים המשנה לנשיא בית המשפט העליון) ואת הנאשמים ייצג עו"ד שמואל תמיר (בהמשך - שר המשפטים).

פסק הדין ניתן ביום 28 באוגוסט 1953, ובמסגרתו נקבע כי המחתרת פעלה כארגון טרור. בית הדין הצבאי הרשיע את הנאשמים בהנחת פצצה בנציגות דיפלומטית של צ'כוסלובקיה בארץ ובמערכת

השבועון "העולם הזה"; בהצתת אטליזים לא כשרים; ובהצתת מכוניתו של הציר הסובייטי. בקשר לסעיף האישום העיקרי, שהתייחס לפיצוץ שאירע בשגרירות הסובייטית שבקבותיו נפגם הקשר הדיפלומטי בין ברית המועצות לישראל, זוכו הנאשמים.

על מייסד המחתרת יעקב חרותי, הוטלו כעשר שנות מאסר; על יתר המעורבים נגזרו הוטלו קלים יותר. בספטמבר 1953 אושרו גזרי הדין על ידי שר הביטחון, פנחס לבון (שקיצר את רוב העונשים). לאחר שנתיים, זכו חברי המחתרת בחנינה מידי ראש הממשלה ושר הביטחון, דוד בן גוריון.

חשיבות הפרשה

פרשת "מחתרת צריפין" הייתה אבן דרך משמעותית בתולדות הפרקליטות הצבאית. חברי המחתרת נשפטו בפני שופטים צבאיים בבית הדין הצבאי בצריפין - הליך שעורר מחלוקת כבר בימים ההם, על אף שהמערכת המשפטית אז הייתה מורגלת לאכיפת דין בידי גורמי הממשל והמשפט הצבאיים, ובפרט בענייני טרור ושימוש באמצעי לחימה.

יש הסבורים, שפרשה זו, שאירעה כאשר בתי הדין עוד היו חלק מהותי מהפרקליטות הצבאית ממש, הטביעה חותמה בכל הקשור לסוגיית העמדתם לדין של אזרחים במערכת המשפט הצבאית יותר מכל פרשה אחרת בהיסטוריית מערכת המשפט הצבאית. שר הביטחון ושר המשפטים נדרשו להתמודד עם ביקורת משמעותית על ההליך מצד גורמים בולטים בציבוריות הישראלית ואף בכנסת ישראל, והם נדרשו להשיב על כך במספר הזדמנויות, לעיתים גם אגב הליכים ועניינים אחרים (למשל, אגב תחיקת חוק השיפוט הצבאי, כפי שעולה מקטע העיתון המצורף).

לשם ההשוואה, כיום סוגיית העמדתם לדין של אזרחים מוסדרת בחוק השיפוט הצבאי, תשט"ו-1955 לפיו רק חלק במקרים מסוימים ניתן יהיה להעמיד אזרחים בפני בתי הדין הצבאיים, לדוגמה – במקרים שבהם מדובר בעבירה שביצע אדם שנמסר לו נשק מטעם הצבא, במקרים שבהם אדם נתון במשמורת הצבא כדין, בקשר לעובדים בשירות הצבא או במפעלים צבאיים וכיוצא באלו. לאמור, בתי הדין הצבאיים מיוחדים למי שניתן לראותו כמי שנכלל בצבא או במשמורת הצבא בלבד, והם לא מיועדים לדון אזרחים, אותם ניתן להעמיד לדין בפני בתי משפט אזרחיים או בתי משפט צבאיים שהוקמו לשיפוט אזרחים בנסיבות חירום (למשל, בתי משפט הפועלים מכוח תקנות ההגנה (שעת חירום), 1945).

רוזן על חוקת השיפוט הצבאית

הצעת חוק מקיפה, הבאה להחליף את חוקת השיפוט הצבאית, נדונה עתה בש"ל ביה האחרונים במשרד המשפטים ובק"ר רוב טובא לממשלה לאישור סופי – הודיע שר המשפטים מר ס. רוזן, שהביא אתמול לכנסת הצעת חוק להארכת תוק"פן של תקנות לשעת חירום (חוקת הש"ר טוט תש"ח) עד יום 31 בדצמבר 1954. ברוב דעות הועברה הצעתו של שר המש"טים לוועדת חוק וביטחון.

לחוקת השיפוט תש"ח ניתן תוקף בצ"ר רת תקנות לשעת חירום ביום ד' באלול תש"ח. הממשלה הגישה בזמנו לכנסת הראשונה לא סיימה את הדיון בהצעת חוק תש"ט שנועדה לקבוע סופית את ענייני המשפעת והשיפוט בצבא, אולם הכנסת הראשונה לא סיימה את הדיון בהצעת חוק זו. בינתיים האריכה הכנסת הראשונה פע"מ מספר את תקפה של חוקת השיפוט תש"ח ואף תיקנה אותה שלוש פעמים. בויכוח הקצר על הודעת השר שהתקף מר י. בריתהודה (מפ"ם), אשר תקף את הממשלה על שלא הביאה חוק מושלם ומאריכה את חוק החירום מדי פעם בפעם. מר ש. זיסמן ביקש אינפורמציה נוספת הנוגעת למצב השיפוט בצבא, והביע תק"ו וה שהארכה זו תהא האחרונה במספר. מר י. ברד (חרות) העלה על נס את מעיט העכרניות בצבא, אולם יחד עם זאת הביע תקוות, גם הוא, להחשת החוק המתוקן. מר ברד הזכיר בדבריו את סדרי הדיון של משפט המחתרת בצריפין ותבע כי בעתיד לא יעמדו אזרחים שאינם חיילים בפני שופטים צבאיים. הגב' א. וילנסקה (מק"י) טענה שחוק השיפוט הוא בלתי דמוקרטי ותבעה לשנותו, כדי לאפשר לחיילים להביע דעות פוליטיות כרצונם. שר המשפטים, אשר ענה למתחכחים, אמר כי לפי דוחיים שקיבל מהיועץ ה" משפטי הוא סבור כי השיפוט הצבאי מניח את הדעת. הגדונים במשפט המחתרת נהנו ממשפט הוגן, אשר התנהל לפי כל דיני הראיות. עם זאת ציין שר המשפטים כי משפט זה נדון לא לפי חוקת השיפוט, אלא לפי סקודת מניעת טרור; סקודת השיפוט הוכנה בטרם היה נסיון, אולם למרות זאת הוראותיה אינן חמורות מא" שר בכל צבא אחר.

בהשוואה לתקופה בה הועמדו לדין חברי המחתרת, יש לראות משמעות רבה לקביעת המחוקק כי ליועץ המשפטי לממשלה סמכות לצוות כי דינו של כל נאשם, גם חייל, יתברר בבית משפט אחר.

באספקלריה היסטורית, לדיון בפרשה זו יש משמעות אף ביחס לצעדי אכיפה הנערכים בימינו, כלפי ישראלים המעורבים בפשיעה לאומנית בישראל בכלל ובאזור יהודה ושומרון בפרט; בחלק מהשנים, בהיסטוריה הקרובה והרחוקה של ישראל, היו מקרים שבהם הועמדו לדין אזרחים בבתי משפט צבאיים, ואף מקרים בהם נדונו צעדים מנהליים כלפי אותם ישראלים. הביקורת כלפי טענות אלו התמקדה בשאלות הנוגעות לסדרי הדין, לאופי העיון בחומרים ביטחוניים ולמידת השמירה על זכויותיהם של הנאשמים והנידונים במשפט. אותן טענות נשמעו אף ביחס לפרשת "מחתרת צריפין".

חברי "מחתרת צריפין" ביום השחרור מכלא תל מונד, 1955. מימין: זאב ייבין, סוהר, יחזקאל מזרחי, יעקב בלומנטל, שמעון בכר, מנהל הכלא, יעקב חרותי וקצין הביטחון של הכלא (מתוך ויקיפדיה, זהות הצלם לא ידועה)

מדוע בחרתי בנושא?

כתובעת בפרקליטות לעניינים מבצעיים, ובתביעה הצבאית בכלל, התעניינתי בעברה של התביעה הצבאית, ובפרט משכה את תשומת ליבי סוגיית העמדתם לדין של אזרחים בבית דין צבאי. כמו כן, עצם הגדרת חברי המחתרת כחברים בארגון טרור, כבר באותן שנים, הייתה צעד יוצא דופן ונדיר. ראוי ללמוד ממקרה זה לעתיד לבוא, ולהקפיד על כך שכאשר נדרשת אכיפת דין כלפי אזרחים, הצדק לא רק ייעשה, אלא גם ייראה ויוסבר לציבור בהרחבה, שכן העמדתם לדין של אזרחים בפני ערכאות צבאיות אינה עניין של מה בכך.

להרחבה בנושא ראו את המקורות הבאים:

- דניאל פרידמן לפני המהפכה - משפט ופוליטיקה בעידן התמימות עמ' 198-201 (יהודה יערי, 2015).
- ע"פ 49/58 יעקב חרותי נגד היועץ המשפטי לממשלה, פד"ע י"ב ע' 1541 (19.10.1958).